

RM

Juristen die schreven en bleven
Nederlandstalige rechtsgeleerde klassiekers

REDACTIE GEORGES MARTYN, LOUIS BERKVEN EN PAUL BROOD

Elie Van Bogaert was een rasechte Gentenaar. Hij werd in de Arteveldestad geboren op 5 september 1919. Na het beëindigen van zijn middelbare studies aan het Koninklijk Atheneum Gent behaalde hij aan de toenmalige Rijksuniversiteit Gent in 1943 het diploma van doctor in de rechten. Nog hetzelfde jaar schreef hij zich in aan de balie te Gent. Na de bevrijding in 1945 werd hij substituut-krijgsauditeur te velde, waarna hij op 3 juli 1946 werd benoemd tot rechter in de rechtbank van eerste aanleg te Dendermonde, waar hij de functie van onderzoeksrechter opnam. Minder dan een jaar later, op 8 maart 1947, werd hij benoemd tot rechter in de rechtbank van eerste aanleg te Gent.

Van Bogaert werd in 1949 benoemd tot docent aan de faculteit Rechtsgeleerdheid van de Rijksuniversiteit Gent en op 1 juli 1953 tot gewoon hoogleraar. Van 1961 tot 1982 was hij ook verbonden aan de Vrije Universiteit Brussel, waar hij werd belast met het onderwijs van het opleidingsonderdeel Volkenrecht. Hoewel hij te Gent in het begin van zijn academische loopbaan ook internationaal en vergelijkend arbeidsrecht doceerde, was het toch het onderwijs en het onderzoek in het volkenrecht waarin hij zich specialiseerde. Van Bogaert groeide uit tot een van de markantste professoren in dit vakgebied. In 1974 werd hij ook rechter in het Permanent Hof van Arbitrage te Den Haag.

Professor Van Bogaert werd de grote gangmaker van de studies in de diplomatieke wetenschappen en slaagde erin honderden studenten warm te maken voor de studie van het volkenrecht. Hij was een van de eerste professoren in de faculteiten Rechtsgeleerdheid en Politieke en sociale wetenschappen, die de internationalisten in spe bijzonder hoge studie-eisen oplegde. Mede door deze aanpak slaagde hij erin om doorheen de jaren een hele groep van uitstekende internationalisten te vormen, die niet alleen op prominente wijze in de diplomatie zouden fungeren, maar ook hun weg vonden in de Europese instellingen, het bedrijfsleven en de politiek. Van Bogaert was begaan met het niveau van zijn studenten, maar hij was ook maatschappelijk geëngageerd. In die zin manifesteerde hij zich op lokaal en nationaal niveau in de toenmalige Belgische Socialistische Partij, waarvoor hij van 1961 tot 1977 senator was. Hij was onder meer lid van de commissies Justitie en Buitenlandse Zaken. Tijdens de regering Harmel werd hij in 1965 minister-staatssecretaris van Nationale Opvoeding. Van 1969 tot 1971 was hij in de Senaat algemeen verslaggever over de grondwetsherziening en in 1973 trad hij toe tot de regering Leburton als staatssecretaris voor Institutionele en Administratieve Hervormingen. Van 1968 tot op het einde van zijn politieke loopbaan in 1977 fungeerde hij ook als eerste ondervoorzitter van de Senaat.

Verkiezingsaffiche voor BSP-politicus Elie Van Bogaert als kandidaat voor de Senaatsverkiezingen in 1974, Gent, Amsab-ISG.

Gedurende lange tijd blijft Elie Van Bogaerts boek *Beginselen van het volkenrecht* het meest toonaangevende handboek internationaal publiekrecht in Vlaanderen. Zijn wetenschappelijke belangstelling voor het volkenrecht en de internationale betrekkingen vond daarnaast zijn weerslag in een groot aantal publicaties in toonaangevende nationale en internationale tijdschriften. Hij schreef over het angarierecht, het Belgisch verdragsrecht, de clausule *rebus sic stantibus*, het gewoonterecht in het volkenrecht, het lucht- en ruimte-recht, en nog veel meer. Nadat hij in 1984 tot het emeritaat werd toegelaten, publiceerde hij in 1986 een Engelstalig werk over ruimterecht en het jaar daarop een Franstalig handboek over luchtrecht. Elie Van Bogaert overleed te Gent op 30 augustus 1993.

De eerste editie van het leerboek *Beginselen van het volkenrecht* zag het licht in 1958 bij Uitgeversmaatschappij N.V. Standaard-Boekhandel te Antwerpen. Een tweede editie volgde bij dezelfde uitgever in 1964. In deze uitgave telde het 533 pagina's, inclusief een bibliografische lijst van afkortingen van gebruikte werken en een bruikbare index. Verschillende aangepaste versies zouden sinds de eerste uitgave in 1958 bij diverse uitgeverijen het licht zien. De meest recente dateert van 1982 en werd door Kluwer Rechtswetenschappen uitgegeven onder de kernachtige titel *Volkenrecht*.

Dit handboek was het eerste Nederlandstalige werk over het volkenrecht dat na de Tweede Wereldoorlog in België werd gepubliceerd, nadat de Nederlandse hoogleraar J.P.A. François in de vijftiger jaren van de twintigste eeuw zijn handboek ook in de Nederlandse taal had geschreven. Het was bedoeld als een inleidend overzicht van de beginselen en vraagstukken van deze bijzondere tak van het recht. Reeds in de uitgave van 1958 slaagde de auteur erin de grote lijnen van het volkenrecht op voortreffelijke wijze weer te geven. Het boek heeft zeer grote diensten bewezen in het universitair onderwijs voor studenten met interesse voor het internationaal recht en ook veel andere belangstellenden ingewijd in de algemene beginselen ervan. Het is geenszins een encyclopedisch werk geworden waarin op uitvoerige wijze alle internationaalrechtelijke problemen worden behandeld. De verwijzingen naar rechtsleer en rechtspraak blijven beperkt tot datgene wat voor de student in zijn opleiding onmisbaar is. In de latere grondig herziene versies van 1973 en 1982 vinden we een veel meer uitvoerige, inderdaad bijna encyclopedische, benadering wel terug. Het nadeel hiervan voor de student is dat op bepaalde aspecten toch wel zeer diep wordt ingegaan; op die manier dreigt het oorspronkelijk klare discours wat verloren te gaan. Het volstaat de passage over de *clausula rebus sic stantibus* in de verschillende uitgaven te vergelijken: tot en met 1964 zeer overzichtelijk, later heel erg detaillistisch.

In de inleiding wordt een eenvoudige maar duidelijke bepaling van het volkenrecht gegeven als rechtstak, met een beknopte geschiedkundige situering. Een overzicht van de theorieën over de grondslagen van het volkenrecht ontbreekt evenmin. Het corpus van het werk bevat vijf grote delen, op hun beurt onderverdeeld in diverse afdelingen en hoofdstukken. Het eerste deel is gewijd aan de rechtspersonen binnen het volkenrecht. Hierbij ligt de focus uiteraard op de staat, niet enkel als soevereine mogendheid, maar eveneens op de verschillende wijzen waarop staten kunnen worden samengesteld en hoe zij desgevallend in een afhankelijk statuut kunnen bestaan. Het ontstaan van de staat, zijn ondergang, zijn fundamentele rechten en zijn internationale aansprakelijkheid worden grondig behandeld. Benevens deze oorspronkelijke internationale rechtspersoon besteedt de auteur ook aandacht aan de internationale organisaties, met name de Volkenbond en de Verenigde Naties, de gespecialiseerde en de regionale organisaties. Bij deze laatste komen de 'West-Europese instellingen' aan bod, met de toenmalige Europese Gemeenschappen in hun kindertijd. Verder wordt ingegaan op de positie van het individu als rechtssubject van het volkenrecht (mensenrechten), evenals op de volkenrechtelijke regelingen die de individuele belangen tot object hebben (vreemdelingen, asielrecht, uit-

levering). In het tweede deel komt het gezantschapsrecht aan de orde, met een overzicht van de openbare ambten, diplomatieke vertegenwoordigers en consulaten en internationale ambtenaren. Het derde deel behandelt de rechtsgebieden, meer bepaald het grondgebied van de staat, zijn watergebied (dit is wat onder de nationale rechtsbevoegdheid valt), het luchtruim (met inbegrip van de vrijheden van de lucht) en de volle zee (vrijheid van de volle zee, politierecht enz.). Het vierde deel gaat over het verdragsrecht en behandelt het ontstaan (onder meer de sluiting, de bekrachtiging en het voorbehoud) en de geldigheid van de verdragen, hun gevolgen en hun eventuele ontbinding (bijvoorbeeld de *clausula rebus sic stantibus*). Het is mij nooit duidelijk geweest waarom de auteur het deel over het verdragsrecht niet vooraan in zijn werk heeft geplaatst. Aangezien het over de voornaamste bronnen van het volkenrecht gaat, lijkt het ietwat logischer dat dit deel de meer toegepaste aspecten zou voorafgaan. In het vijfde deel ten slotte worden de internationale geschillen aangesneden en hun politieke regeling of hun rechterlijke oplossing door internationale rechtspraak. In tegenstelling tot de latere herziene versies worden hier ook de dwangmiddelen om het volkenrecht in stand te houden besproken. Hierbij wordt bijzondere aandacht besteed aan het oorlogsrecht, zowel te land, ter zee als in de lucht, om te besluiten met een overzicht van het neutraliteitsrecht (onder meer het *jus angariae*).

Het is een bijzondere verdienste van het werk van Elie Van Bogaert dat hij voor elk van de onderwerpen die hij behandelt op vrij uitvoerige wijze de historische evolutie schetst. De lezer wordt grondig ingelicht over alle historische gebeurtenissen die aanleiding gegeven hebben tot het ontstaan of de wijziging van volkenrechtelijke normen. Bovendien wordt het geheel gelardeerd met verwijzingen, praktijkgevallen en talrijke nationale en internationale rechterlijke beslissingen. Treffend is eveneens dat de auteur moeiteloos verbanden weet te leggen tussen de internationale politieke ontwikkelingen en de volkenrechtelijke regels die daaruit voortspuiten. Algemeen beschouwd kan er geen twijfel over bestaan dat *Beginselen van het volkenrecht* een zeer grote invloed heeft gehad op de verdere ontwikkeling van de rechtsleer over het volkenrecht in België.

W. Callewaert et al., *Liber Amicorum Elie Van Bogaert*, Antwerpen, 1985; T. Luyckx (red.), *Rijksuniversiteit te Gent. Liber Memorialis 1913-1960*, dl. 3 (*Faculteit der Rechtsgeleerdheid*), Gent, 1960; L. Tindemans, *De memoires*, Tielt, 2002, 224.

em. prof. dr. Eduard Somers
Universiteit Gent

Het recht is een kind van zijn tijd en wordt gevormd door gewoonte, wetten en rechterlijke uitspraken. Ook individuele juristen bouwen echter mee aan het huis van het recht. In de loop der eeuwen zorgden ze voor de ontwikkeling van de Nederlandse rechts-

taal. De doctrine emancipeerde daardoor uit het Latijn en het Frans. Sommige rechtsgeleerde concepten kunnen gelinkt worden aan mensen van vlees en bloed. De redactie van *Pro Memorie* heeft juristen in Nederland en België gevraagd welke boeken in hun ogen de ruggengraat vormen van de Nederlandstalige rechtswetenschap. Dit heeft geresulteerd in een lijst van 67 boeken die met kop en schouders boven de massa rechtsliteratuur uitsteken. Evenveel specialisten schreven over deze rechtsgeleerde werken een bijdrage van een viertal bladzijden: over leven en werk van de auteur, over de eerste druk, de latere edities, de originaliteit en de nawerking.

JURISTEN DIE SCHREVEN EN BLEVEN

Pro Memorie. Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden 21.2 (2019)

